

บทที่ 5

สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่องประสิทธิภาพการใช้จ่ายการผลิตตามความคิดเห็นของเกษตรกรในระบบเกษตรผสมผสาน มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสภาพเศรษฐกิจและสังคมของเกษตรกรระบบผสมผสานในจังหวัดสุราษฎร์ธานี วัดประสิทธิภาพการใช้จ่ายการผลิตของระบบเกษตรผสมผสานตามความคิดเห็นของเกษตรกรในจังหวัดสุราษฎร์ธานีวัดอิทธิพลของระดับการสนับสนุนระบบเกษตรผสมผสานจากหน่วยงานภาครัฐที่มีต่อประสิทธิภาพการใช้จ่ายการผลิตตามความคิดเห็นของเกษตรกรในระบบเกษตรผสมผสานจังหวัดสุราษฎร์ธานี สร้างยุทธวิธีจูงใจให้เกษตรกรทำการเกษตรผสมผสานเพิ่ม และประเมินผลการดำเนินงานของเกษตรกรระบบเกษตรผสมผสานในจังหวัดสุราษฎร์ธานี เก็บรวบรวมข้อมูลจากเกษตรกรที่ทำการเกษตรในระบบเกษตรผสมผสาน จำนวน 408 คน จากพื้นที่ 19 อำเภอของจังหวัดสุราษฎร์ธานี ด้วยวิธีแบ่งชั้นวิเคราะห์ข้อมูลด้วยค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และการใช้เทคนิคถดถอยที่เรียกว่า Binary Regression ทดสอบสมมติฐาน สถิติ t - test F - test และเปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ด้วยวิธีของ เชฟเฟ ผลการวิจัยสรุปได้ดังนี้

สรุปผลการวิจัย

ผลการวิจัยสรุปเป็นตอนๆ เพื่อตอบวัตถุประสงค์ของการวิจัยที่กำหนดไว้ ดังต่อไปนี้

1. สภาพเศรษฐกิจและสังคมของเกษตรกรระบบผสมผสานในจังหวัดสุราษฎร์ธานีสรุปได้จากข้อมูลพื้นฐานของกลุ่มตัวอย่างเกษตรกรที่ทำการเกษตรระบบผสมผสาน พบว่าส่วนใหญ่เป็นชาย อายุมากกว่า 36 ปี สมรสแล้ว สมาชิกในครัวเรือนเฉลี่ย 3 - 4 คน การศึกษาระดับประถมและมัธยมศึกษา อาชีพเดิมทำการเกษตร เมื่อมาทำการเกษตรระบบผสมผสาน จะเป็นรูปแบบ พืชกับพืช / พืชกับสัตว์ รายได้จากการเกษตรระบบผสมผสานต่อปีมากกว่า 50,000 บาท พื้นที่ในการเกษตรผสมผสานมากกว่า 10 ไร่ และเป็นที่ดินของตนเอง ประสบการณ์ในการเกษตรแบ่งเป็น 2 กลุ่ม ได้แก่ ผู้ประสบการณ์ 5 - 10 ปี และประสบการณ์มากกว่า 15 ปี ซึ่งมีจำนวนใกล้เคียงกัน เกษตรกรจะนำผลผลิตไปขายด้วยตนเอง รู้จักระบบเกษตรผสมผสานด้วยตนเอง เกษตรกรร้อยละ 59.8 ได้รับการอบรมอาชีพทางการเกษตรโดยส่วนใหญ่อบรมปีละครั้ง รายได้ / คุณภาพชีวิตและการพึ่งพาตนเองได้ของเกษตรกร เมื่อทำการเกษตรระบบผสมผสานเพิ่มขึ้น เมื่อเทียบกับก่อนหน้านั้น ความช่วยเหลือที่ต้องการจาก

ภาครัฐ / หน่วยราชการ ลำดับต้นๆ คือ ด้านราคาผลผลิต ด้านแหล่งเงินทุน และด้านการจัด
ช่องทางการจำหน่ายผลผลิต

2. ประสิทธิภาพการใช้ปัจจัยการผลิตตามความคิดเห็นของเกษตรกรระบบเกษตร
ผสมผสานในจังหวัดสุราษฎร์ธานี โดยรวมและรายด้านอยู่ในระดับปานกลาง โดยมีรายละเอียด
ดังนี้

ประสิทธิภาพการใช้ที่ดิน โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณารายด้าน
พบว่า อยู่ในระดับปานกลาง 2 ข้อ คือ การจัดการน้ำ แหล่งน้ำอย่างเหมาะสม และมีการป้องกัน
การพังทลาย การชะล้างหน้าดิน ระดับมาก 2 ข้อ คือ มีการใช้ประโยชน์จากที่ดิน และมีการ
ปรับปรุงดินให้เหมาะสมกับการเกษตรระบบผสมผสาน ส่วนการตรวจวิเคราะห์ธาตุอาหารและ
ค่า pH ของดิน มีประสิทธิภาพน้อย

ประสิทธิภาพการใช้แรงงาน ในภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณารายข้อ
พบว่า อยู่ในระดับปานกลาง 4 ข้อ โดยมีค่าเฉลี่ยเรียงลำดับจากมากไปหาน้อย คือ ใช้แรงงาน
ในการช่วยลดต้นทุนการใช้พลังงานเครื่องจักรเครื่องทุ่นแรง เพิ่มพูนความรู้และทักษะด้าน
เกษตรระบบผสมผสานแก่แรงงานอย่างเหมาะสม ใช้แรงงาน (รับจ้าง) คู่กับผลตอบแทน
(ค่าจ้าง) ที่แรงงานควรได้รับ ใช้แรงงาน (รับจ้าง) ตลอดทั้งปี ส่วนใช้แรงงานในครอบครัวอย่าง
เต็มที่ มีประสิทธิภาพอยู่ในระดับมาก

ประสิทธิภาพการใช้ทุน ในภาพรวมและรายด้านอยู่ในระดับปานกลาง โดยมี
ค่าเฉลี่ยเรียงลำดับจากมากไปหาน้อย คือ ใช้ทุนเพื่อก่อให้เกิดรายได้ก่อนที่ผลผลิตหลักจะให้ผล
ได้รับผลตอบแทนจากทุนที่สูงกว่าและต่อเนื่อง/มีผลผลิตจำหน่ายตลอดทั้งปี ได้นำผลผลิตไปใช้
ประโยชน์เพื่อเพิ่มมูลค่า ใช้เงินทุนต่ำกว่าโดยเปรียบเทียบกับในการทำเกษตรเชิงเดี่ยว และได้นำ
เศษวัสดุเหลือใช้มาก่อให้เกิดรายได้และทดแทนปัจจัยการผลิต เช่น ปุ๋ยหมัก ปุ๋ยชีวภาพ

ประสิทธิภาพด้านการประกอบการ ในภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณา
รายข้อ พบว่า อยู่ในระดับปานกลาง 3 ข้อ โดยมีค่าเฉลี่ยเรียงลำดับจากมากไปหาน้อย ได้แก่
เกษตรกรดำเนินงานโดยยึดแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก 2 ข้อ ได้แก่
เกษตรกรมีความขยัน อดทน มีคุณธรรม จริยธรรม เช่น การอุทิศตนการเสียสละ เกษตรกรมี
ความมุ่งมั่นและมีความพร้อมในการทำเกษตรระบบผสมผสาน และเกษตรกรมีความมุ่งมั่นและมี
ความพร้อมในการทำเกษตรระบบผสมผสาน เกษตรกรใฝ่รู้ ได้รับการถ่ายทอดความรู้ ทักษะ
และมีการจัดการความรู้ และเกษตรกรมีทักษะด้านการค้าขายผลผลิตติดต่อกู้ค่ามากขึ้นและ
หลากหลาย

3. อิทธิพลของระดับการสนับสนุนระบบเกษตรผสมผสานจากหน่วยงานภาครัฐที่มีต่อ
ประสิทธิภาพการใช้ปัจจัยการผลิตตามความคิดเห็นของเกษตรกรในระบบเกษตรผสมผสาน

การสนับสนุนระบบเกษตรผสมผสานจากหน่วยงานภาครัฐที่มีอิทธิพลต่อประสิทธิภาพ
การใช้ที่ดิน ได้แก่ ด้านการบันทึกบัญชีไร่นา ด้านการจัดการหาแหล่งน้ำและด้านแหล่งเงินทุน โดยที่

ด้านการบันทึกบัญชีไร่นา การจัดหาแหล่งน้ำ และด้านการจัดช่องทางการจำหน่ายผลผลิต จะมีความสัมพันธ์กับประสิทธิภาพการใช้ที่ดินในทิศทางเดียวกัน ส่วนด้านแหล่งเงินทุน จะมีความสัมพันธ์ในทิศทางตรงกันข้ามกับประสิทธิภาพในการใช้ที่ดิน

ด้านการบันทึกบัญชีไร่นา พบว่าหากหน่วยงานภาครัฐให้การสนับสนุนในเรื่องดังกล่าวเพิ่มขึ้น 1 ระดับ จะส่งผลให้ประสิทธิภาพการใช้ที่ดินเพิ่มขึ้นเท่ากับร้อยละ 39.6

ด้านการจัดหาแหล่งน้ำ พบว่าหากหน่วยงานภาครัฐให้การสนับสนุนในเรื่องดังกล่าวเพิ่มขึ้น 1 ระดับ จะส่งผลให้ประสิทธิภาพการใช้ที่ดินเพิ่มขึ้นเท่ากับร้อยละ 61.4

ด้านแหล่งเงินทุน พบว่าหากหน่วยงานภาครัฐให้การสนับสนุนในเรื่องดังกล่าวเพิ่มขึ้น 1 ระดับ จะส่งผลให้ประสิทธิภาพการใช้ที่ดินลดลงเท่ากับร้อยละ 55.8

การสนับสนุนระบบเกษตรผสมผสาน จากหน่วยงานภาครัฐที่มีอิทธิพลต่อประสิทธิภาพการใช้แรงงานตามความคิดเห็นของเกษตรกร ได้แก่ ด้านการบันทึกบัญชีไร่นา และด้านการจัดหาแหล่งน้ำ โดยที่ด้านการบันทึกบัญชีไร่นา และการจัดหาแหล่งน้ำ จะมีความสัมพันธ์กับประสิทธิภาพการใช้แรงงานในทิศทางเดียวกัน ส่วนด้านคำแนะนำจากเจ้าหน้าที่การเกษตร จะมีความสัมพันธ์ในทิศทางตรงกันข้ามกับประสิทธิภาพในการใช้แรงงาน

ด้านการบันทึกบัญชีไร่นา พบว่าหากหน่วยงานของภาครัฐให้การสนับสนุนในเรื่องดังกล่าวเพิ่มขึ้น 1 ระดับ จะส่งผลให้ประสิทธิภาพการใช้แรงงานเพิ่มขึ้นเท่ากับร้อยละ 42.7

ด้านการจัดหาแหล่งน้ำ พบว่าหากหน่วยงานของภาครัฐให้การสนับสนุนในเรื่องดังกล่าวเพิ่มขึ้น 1 ระดับ จะส่งผลให้ประสิทธิภาพการใช้แรงงานเพิ่มขึ้นเท่ากับร้อยละ 42.6

การสนับสนุนระบบเกษตรผสมผสานจากหน่วยงานภาครัฐที่มีอิทธิพลต่อประสิทธิภาพใช้ทุนตามความคิดเห็นของเกษตรกร ได้แก่ ด้านการจัดหาแหล่งน้ำ โดยที่ด้านการจัดหาแหล่งน้ำ จะมีความสัมพันธ์กับประสิทธิภาพการใช้ทุนในทิศทางเดียวกัน พบว่าหากหน่วยงานของภาครัฐให้การสนับสนุนในเรื่องดังกล่าวเพิ่มขึ้น 1 ระดับ จะส่งผลให้ประสิทธิภาพการใช้ทุนเพิ่มขึ้นเท่ากับร้อยละ 41.8

ระดับการสนับสนุนระบบเกษตรผสมผสานจากหน่วยงานภาครัฐที่มีอิทธิพลต่อประสิทธิภาพด้านผู้ประกอบการตามความคิดเห็นของเกษตรกร ได้แก่ ด้านคำแนะนำจากเจ้าหน้าที่การเกษตร และด้านการจัดช่องทางการจำหน่ายผลผลิต โดยที่ด้านคำแนะนำจากเจ้าหน้าที่การเกษตร จะมีความสัมพันธ์กับประสิทธิภาพการใช้ผู้ประกอบการในทิศทางเดียวกัน ส่วนด้านการจัดช่องทางการจำหน่ายผลผลิต จะมีความสัมพันธ์ในทิศทางตรงกันข้ามกับประสิทธิภาพของผู้ประกอบการ

ด้านคำแนะนำจากเจ้าหน้าที่การเกษตร พบว่าหากหน่วยงานของภาครัฐให้การสนับสนุนในเรื่องดังกล่าวเพิ่มขึ้น 1 ระดับ จะส่งผลให้ประสิทธิภาพของผู้ประกอบการเพิ่มขึ้นเท่ากับร้อยละ 51

ด้านการจัดช่องทางการจำหน่ายผลผลิต พบว่าหากหน่วยงานของภาครัฐให้การสนับสนุนในเรื่องดังกล่าวเพิ่มขึ้น 1 ระดับ จะส่งผลให้ประสิทธิภาพของผู้ประกอบการเพิ่มขึ้นเท่ากับร้อยละ 37.5

ผลการวิเคราะห์ปัญหาและข้อเสนอแนะจากเกษตรกรในระบบเกษตรผสมผสาน เกี่ยวกับการใช้ปัจจัยการผลิต สรุปได้ว่าด้านที่ดิน ดินขาดความสมบูรณ์ การตรวจสภาพดินมีน้อย และขาดแหล่งน้ำ เจ้าหน้าที่ของรัฐ ควรให้ความรู้และแนะนำการตรวจสภาพดิน การปรับปรุงหน้าดิน แนะนำก่อนปลูกพืชทุกชนิด ควรสร้างแหล่งน้ำดิบ ฝายน้ำล้น และขุดคูคลองระบายน้ำในชุมชน ปัญหาการขาดแคลนแรงงานและค่าจ้างแรงงานสูง หน่วยงานภาครัฐควรสนับสนุนอุปกรณ์เครื่องใช้ในการทุนแรง ด้านทุน มีปัญหาขาดแคลนเงินทุน ซึ่งภาครัฐควรช่วยเหลืออย่างทั่วถึง และด้านการประกอบการ คือ การดำเนินกิจกรรมเกษตรไม่ครบวงจร และขาดความร่วมมือกันในกลุ่มสมาชิก ซึ่งหน่วยงานที่รับผิดชอบควรจัดการความรู้แก่เกษตรกรและจัดตั้งหรือส่งเสริมการรวมกลุ่มของเกษตรกร

ผลการสัมภาษณ์เกษตรกรที่ประสบความสำเร็จในการทำเกษตรระบบผสมผสานในจังหวัดสุราษฎร์ธานี สรุปผลได้ดังนี้

เกษตรกรส่วนใหญ่ทำการเกษตรระบบผสมผสานมากกว่า 10 ปี รูปแบบการทำเกษตรระบบผสมผสาน มีทั้งการปลูกพืชกับพืช เช่น ข้าวโพด มะเขือยาว ผักเหริ่ง เป็นต้น ปลูกพืชกับสัตว์เลี้ยง ได้แก่ ยางพารา ปาล์มน้ำมัน ทูเรียน ระหว่างร่องสวนยางพารานิยมปลูกต้นจำปา ทอง ตะเคียน ยางนา สะเดา ไม้ผล เช่น มังคุด ลองกอง ส้มแขก และพืชผักสวนครัว ส่วนสัตว์ที่เลี้ยงได้แก่ปลารธรรมชาติ กบ ปลาดุก และเป็ดไก่ โดยมีรายได้เพิ่มจากเฉลี่ยประมาณ 9,000-14,000 บาทต่อเดือน ความต้องการความช่วยเหลือจากรัฐบาล ด้านความรู้ ความเข้าใจในการทำเกษตรระบบผสมผสาน การช่วยเผยแพร่ข้อมูลการทำเกษตรระบบผสมผสาน และเสนอให้มีการจัดทำบัญชีครัวเรือน และรวมกลุ่มกันออมทรัพย์

สรุปผลจากการจัดประชุมกลุ่มเกษตรกรและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

ผลจากการจัดประชุมกลุ่มเกษตรกร สรุปผลได้ว่า

เกษตรกรนิยมปลูกพืชกับพืช พืชหลักที่ส่วนใหญ่ ได้แก่ ยางพารา พืชผัก และไม้ผล โดยมีรายได้เพิ่มจากการทำเกษตรระบบผสมผสานประมาณ 1,000-2,000 บาทต่อเดือน ปัญหาในการทำเกษตรระบบผสมผสาน คือ ดินขาดความอุดมสมบูรณ์ และต้องการคำแนะนำความรู้เรื่องการพัฒนาคุณภาพดิน

ผลการจัดประชุมเพื่อนำเสนอผลการวิจัยต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

สรุปได้ว่า ข้อมูลพื้นฐานของเกษตรกรที่ทำการเกษตรในระบบผสมผสานจากผลการวิจัยสอดคล้องกับข้อเท็จจริง รูปแบบการเกษตรระบบผสมผสานที่ให้ผลดี คือการปลูกพืชกับพืช พืชหลักได้แก่ยางพาราควรปลูกคู่กับผักเหียง ใผ่ตง พืชสวนครัวอื่นๆ ส่วนรูปแบบการเลี้ยงสัตว์กับเลี้ยงสัตว์ ที่ได้ผลดีคือ เลี้ยงสุกรกับปลาดุก ทักษะด้านการประกอบการ มีความสำคัญต่อระบบเกษตรผสมผสาน ส่วนยุทธวิธีจึงใจเกษตรกรให้ทำการเกษตรระบบผสมผสาน ได้แก่ การส่งเสริมการบันทึกบัญชีไร่นา การให้คำแนะนำด้านการเกษตร ด้านการจัดหาแหล่งน้ำ การส่งเสริมจัดช่องทางจำหน่ายผลผลิต และการเพิ่มมูลค่าผลผลิต

อภิปรายผลการวิจัย

จากสรุปผลการวิจัย สามารถนำมาอภิปรายในประเด็นสำคัญ ได้ดังนี้

1. เกษตรกรที่ทำการเกษตรในระบบผสมผสานในจังหวัดสุราษฎร์ธานี จบการศึกษาระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา สอดคล้องกับ ประสิทธิ์ สระกลาง. (2549) ศึกษาเรื่อง การส่งเสริมการจัดทำไร่นาสวนผสมและเกษตรผสมผสานตามโครงการพระราชดำริและเศรษฐกิจพอเพียง ปี 2548 ภายใต้ศูนย์การศึกษาการพัฒนาภูพานอันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดสกลนคร ที่พบว่า เกษตรกรส่วนใหญ่จบการศึกษาระดับประถมศึกษา สอดคล้องกับนิวัฒน์ จันทร์เสถียร. (2548) ศึกษาเรื่องสภาพการทำไร่นาสวนผสมของเกษตรกร จังหวัดหนองบัวลำภู ที่พบว่า เกษตรกรส่วนใหญ่ จบการศึกษาระดับประถมศึกษา สอดคล้องกับ คณาวุฒิ บุตรดีพันธ์. (2548) ศึกษาเรื่องสภาพการทำเกษตรผสมผสานของเกษตรกรในตำบลจารพัด อำเภอศรีขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์ พบว่า เกษตรกรส่วนใหญ่มีระดับการศึกษาชั้นประถมศึกษาปีที่ 4-6 สอดคล้องกับ สาคร สุขบัติ. (2547) ศึกษาเรื่องความต้องการฝึกอบรมของเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการไร่นาสวนผสมและเกษตรผสมผสาน ของเกษตรกรในจังหวัดอำนาจเจริญ ที่พบว่า เกษตรกรผู้เข้าร่วมโครงการไร่นาสวนผสมและเกษตรผสมผสานส่วนใหญ่ จบการศึกษามัธยมศึกษา สอดคล้องกับ สรินยา คงทน. (2547) ศึกษาเรื่องสภาพการทำไร่นาสวนผสมและการเกษตรผสมผสานของเกษตรกร ตำบลนอกเมือง อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ พบว่า เกษตรกรส่วนใหญ่ จบการศึกษาระดับประถมศึกษา สอดคล้องกับ ประภาวิน สิงห์เดช. (2547) ศึกษาเรื่องความคิดเห็นของเกษตรกรต่อการดำเนินงานโครงการไร่นาสวนผสม และเกษตรผสมผสาน อำเภอบ้านไผ่ จังหวัดขอนแก่น พบว่า เกษตรกรส่วนใหญ่ จบการศึกษาระดับประถมศึกษาและยังสอดคล้องกับชลิพร มือขุนทด. (2547) ศึกษาสภาพการทำไร่นาสวนผสมของเกษตรกรในตำบลคาละแม อำเภอศรีขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์ ที่พบว่า เกษตรกรส่วนมากมีการศึกษาระดับประถมศึกษา

ระดับการศึกษาของเกษตรกรจะส่งผลต่อการตัดสินใจทำการเกษตรแบบผสมผสาน ซึ่งอนุรักษ์ อินทตสิงห์. (2550) ศึกษาเรื่องปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจทำการเกษตรแบบผสมผสานของเกษตรกร ในอำเภอเมืองนครนายก จังหวัดนครนายก ที่พบว่า ระดับการศึกษาต่างกันทำให้ความคิดเห็นต่อปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจเลือกทำการเกษตรแบบผสมผสานในด้านเศรษฐกิจ แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ระดับการศึกษาของเกษตรกรมีผลต่อการวางแผนการผลิต ซึ่งผลการศึกษาของ คณาวุฒิ บุตรดีพันธ์. (2548) ศึกษาเรื่องสภาพการทำเกษตรผสมผสานของเกษตรกร ในตำบลจารพัด อำเภอศรีขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์ พบว่า แม้เกษตรกรส่วนใหญ่จะมีการวางแผนการผลิต แต่ไม่ได้เขียนเป็นลายลักษณ์อักษร และไม่ได้ทำบัญชีรายรับ รายจ่าย เพราะไม่มีความรู้ เขียนหนังสือไม่ได้ สอดคล้องกับ ประภาวิน สิงห์เดช. (2547) ศึกษาเรื่องความคิดเห็นของเกษตรกรต่อการดำเนินงานโครงการไร่นาสวนผสมและเกษตรผสมผสาน อำเภอบ้านไผ่ จังหวัดขอนแก่น พบว่า เกษตรกรทำแผนการผลิต แต่ไม่มีการจดบันทึกและจัดทำบัญชีฟาร์ม แต่เมื่อเกษตรกรเข้าร่วมโครงการเสริมสร้างกระบวนการเรียนรู้และเครือข่ายทฤษฎีใหม่ ปี พ.ศ. 2546 เกษตรกรให้ความร่วมมือในการจดบันทึกและทำบัญชีฟาร์มอย่างต่อเนื่อง สอดคล้องกับ ชลินทร์ ประพุดติตรง (2547 : 7) ที่กล่าวว่า การพัฒนาและส่งเสริมระบบเกษตรผสมผสานยังมีข้อจำกัดในเรื่องรูปแบบและระบบที่เหมาะสม เพราะการพัฒนาด้านการเกษตรมุ่งเน้นการถ่ายทอดเทคโนโลยี แต่เทคโนโลยีมากมายไม่ถึงเกษตรกร เนื่องจากไม่เหมาะสมกับสภาพทางเศรษฐกิจและสังคมของเกษตรกร เกษตรกรยังขาดแรงจูงใจที่จะเปลี่ยนมาทำการเกษตรระบบนี้ ตลอดจนขาดความรู้ ความเข้าใจในการใช้ปัจจัยการผลิตให้มีประสิทธิภาพเต็มที่ในระบบเกษตรผสมผสาน

2. เกษตรกรที่ทำการเกษตรผสมผสานส่วนใหญ่ มีขนาดพื้นที่ที่ใช้ประโยชน์ในการทำเกษตรผสมผสาน มากกว่า 10 ไร่ และเป็นที่ดินของตนเอง สอดคล้องกับ ประสทธิ สระกลาง. (2549) ศึกษาเรื่องส่งเสริมการจัดทำไร่นาสวนผสม และเกษตรผสมผสานตามโครงการพระราชดำริและเศรษฐกิจพอเพียง ปี 2548 ภายใต้ศูนย์การศึกษาการพัฒนาภูพานอันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดสกลนคร พบว่า เกษตรกรมีพื้นที่ทำกินเฉลี่ย 17 ไร่ สอดคล้องกับ นิวัฒน์ จันท์เสถียร. (2548) ศึกษาเรื่องสภาพการทำไร่นาสวนผสมของเกษตรกร จังหวัดหนองบัวลำภู พบว่า เกษตรกรมีพื้นที่ถือครองเฉลี่ย 21 ไร่ และเป็นที่ดินของตนเอง สอดคล้องกับ คณาวุฒิ บุตรดีพันธ์. (2548) ศึกษาเรื่อง สภาพการทำเกษตรผสมผสานของเกษตรกรในตำบลจารพัด อำเภอศรีขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์ พบว่า เกษตรกรมีขนาดพื้นที่ถือครองทางการเกษตรเฉลี่ย 20 ไร่ และเป็นที่ดินของตนเอง สอดคล้องกับ สรินยา คงทน. (2547) ศึกษาเรื่องสภาพการทำไร่นาสวนผสมและการเกษตรผสมผสานของเกษตรกร ตำบลนอกเมือง อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ พบว่า เกษตรกรมีพื้นที่ทำการเกษตร เฉลี่ย 14 ไร่ สอดคล้องกับ ประภาวิน สิงห์เดช. (2547) ศึกษาเรื่องความคิดเห็นของเกษตรกรต่อการดำเนินงานโครงการไร่นาสวนผสมและเกษตรผสมผสาน อำเภอบ้านไผ่ จังหวัดขอนแก่น พบว่า เกษตรกรมีพื้นที่

ทำการเกษตรเฉลี่ย 30 ไร่ และยังคงคล้องกับ ชลีพร มือชุดทด. (2547) ศึกษาสภาพการทำไร่นาสวนผสมของเกษตรกร ในตำบลดาดละแม อำเภอศรีขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์ ที่พบว่า เกษตรกรมีขนาดพื้นที่ที่ครองทางการเกษตร 20.9 ไร่ และเป็นของตนเอง

ขนาดพื้นที่ที่ใช้ประโยชน์ในการทำเกษตรผสมผสานและกรรมสิทธิ์การครอบครองที่ดิน มีความสำคัญต่อระบบเกษตรผสมผสานอย่างมาก เนื่องจากการเกษตรระบบผสมผสาน จะมีกิจกรรมการผลิตหลาย ๆ อย่าง ซึ่งกิจกรรมอย่างน้อย 2 กิจกรรม ต้องทำในพื้นที่และระยะเวลาเดียวกัน เกษตรกรควรมีที่ดินเป็นของตนเอง เพราะการทำเกษตรผสมผสาน มีการปลูกไม้ผล และไม้ยืนต้น ซึ่งต้องใช้เวลานานกว่าจะได้ผลผลิต การมีที่ดินเป็นของตนเอง จะช่วยให้เกษตรกรมั่นใจที่จะรอคอยเก็บเกี่ยวผลผลิต โดยไม่ต้องเสี่ยงกับความไม่แน่นอนว่าจะเช่าที่ ทำกินต่อได้อีกหรือไม่

3. เกษตรกรที่ทำเกษตรระบบผสมผสานในจังหวัดสุราษฎร์ธานี ส่วนใหญ่ทำการเกษตรในรูปแบบ พืช-พืช และพืชกับสัตว์ แตกต่างจากผลของวิจัย ของ คณาวุฒิ บุตรดีพันธ์. (2548) ศึกษาเรื่องสภาพการทำเกษตรผสมผสานของเกษตรกร ในตำบลจางพัต อำเภอศรีขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์ ที่พบว่า เกษตรกรทำการเกษตรใช้รูปแบบ พืช-สัตว์-ประมง แตกต่างจาก ชลีพร มือชุดทด. (2547) ศึกษาสภาพการทำไร่นาสวนผสมของเกษตรกรในตำบลดาดละแม อำเภอศรีขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์ พบว่า เกษตรกรส่วนใหญ่ ทำการเกษตรรูปแบบ พืช-สัตว์-ประมง ที่เป็นเช่นนี้ อาจเนื่องมาจาก ความแตกต่างของพื้นที่และสภาพภูมิอากาศ ตลอดจนค่านิยมในการบริโภคผลผลิตทางการเกษตร

4. ประสบการณ์ในการทำเกษตรระบบผสมผสานของเกษตรกรในจังหวัดสุราษฎร์ธานี แบ่งออกเป็น 2 ช่วงเวลา คือ ประสบการณ์ 5 – 10 ปี ซึ่งเป็นผู้ที่ทำเกษตรระบบผสมผสานไม่นานนัก ซึ่งอาจเป็นเพราะมีแรงจูงใจจากเกษตรกรที่ประสบความสำเร็จในการทำเกษตรระบบผสมผสาน ประการหนึ่ง อีกประการหนึ่งเกิดจากความผันผวนของราคาผลผลิตหลัก ทำให้เกษตรกรมีความเสี่ยงสูงในการปลูกพืชหลักเพียงชนิดเดียว หรือทำการเกษตรเชิงเดี่ยว สำหรับประสบการณ์การทำเกษตรผสมผสานของเกษตรกรอีกกลุ่มหนึ่ง คือ มากกว่า 15 ปี ซึ่งส่วนใหญ่เข้าร่วมโครงการส่งเสริมการทำเกษตรระบบผสมผสานของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ในปีพ.ศ. 2539

5. เกษตรกรในระบบเกษตรผสมผสาน จังหวัดสุราษฎร์ธานี ส่วนใหญ่นำผลผลิตไปขายในตลาดด้วยตนเอง ทั้งนี้อาจเป็นเพราะมีผลผลิตไม่มาก และจำเป็นต้องเก็บเกี่ยวไปขายเป็นรายวัน หรือรายสัปดาห์ จึงต้องนำไปขายด้วยตนเอง เหตุผลอีกประการหนึ่ง อาจเป็นเพราะว่าในระยะหลังตลาดสินค้าเกษตรเกิดขึ้นหลายแห่ง เพื่อรองรับผลผลิตเกษตร เช่น ตลาดปลอดสารพิษ ตลาดสีเขียว เป็นต้น

6. เกษตรกรส่วนใหญ่รู้จักระบบเกษตรผสมผสานด้วยตนเอง ทั้งนี้ อาจเนื่องมาจากระบบผสมผสานมีจุดเริ่มจากการทำสวนสมรม หรือการปลูกพืชหลายชนิดในพื้นที่เดียวกัน

ซึ่งเกษตรกรในจังหวัดสุราษฎร์ธานี เรียกว่าสวนพ่อเฒ่า ต่อมาจึงมีการพัฒนาคัดเลือกพืชที่จะปลูก ซึ่งเรียกว่า ไร่นาสวนผสม แล้วพัฒนายิ่งขึ้นโดยการเลือกปลูกพืชหรือทำกิจกรรมทางการเกษตรที่เกื้อกูลกัน ซึ่งเรียกว่า ระบบเกษตรผสมผสาน อย่างไรก็ตามมีเกษตรกรจำนวนไม่น้อยรู้จักระบบเกษตรผสมผสานจากเพื่อน/ญาติ และเจ้าหน้าที่การเกษตร ซึ่งสอดคล้องกับข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เกษตรกรที่ทำการเกษตรระบบผสมผสานที่ตอบว่าเริ่มทำการเกษตรในระบบนี้ เพราะได้รับการส่งเสริมจากหน่วยงานภาครัฐ/หน่วยราชการที่เกี่ยวข้อง

7. เกษตรส่วนใหญ่มีรายได้เพิ่มขึ้น คุณภาพชีวิตดีขึ้นและพึ่งพาตนเองได้มากขึ้น เมื่อทำการเกษตรระบบผสมผสาน สอดคล้องกับพัชรพรรณ ยาโน. (2552) ศึกษาวิถีชีวิตกับการพัฒนาอาชีพของเกษตรกรแบบผสมผสานในจังหวัดชุมพร จากผลการศึกษา พบว่า เป็นการหาเลี้ยงชีพแล้วยังเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตและเป็นหนทางแห่งการพัฒนาตนเองไปสู่ความสมบูรณ์ของการเป็นมนุษย์ หลักคิดและแนวทางในการดำเนินชีวิตของเกษตรกรแบบผสมผสาน สอดคล้องกับแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ในระดับบุคคล ระดับครอบครัว และระดับชุมชน มีการดำเนินชีวิตอย่างพอเพียง คือ มีความพอประมาณ มีเหตุผล และมีภูมิคุ้มกันในตัว และปฏิบัติตนสอดคล้องกับเงื่อนไขความรู้และเงื่อนไขคุณธรรม นอกเหนือจากการยึดหลักเศรษฐกิจพอเพียงในการดำเนินชีวิตแล้ว ยังยึดหลักการปฏิบัติตามวิถีทางธรรมชาติ ทำให้ประสบความสำเร็จในการดำเนินชีวิต มีครอบครัวที่อบอุ่น มีความพึงพอใจในชีวิตและมีความสุขอย่างยั่งยืน สอดคล้องกับคณาวุฒิ บุตรดีขันนธ์. (2548) ศึกษาเรื่อง สภาพการทำเกษตรผสมผสานของเกษตรกรในตำบลจารพัต อำเภอสัตหิรา จังหวัดสุรินทร์ ผลการศึกษาพบว่า การเกษตรแบบผสมผสาน มีงานตลอดปีและได้อยู่กับครอบครัว สอดคล้องกับ สรินยา คงทน. (2547) ศึกษาเรื่องสภาพการทำไร่นาสวนผสมและการเกษตรผสมผสานของเกษตรกรตำบลนอกเมือง อำเภอมือง จังหวัดสุรินทร์ พบว่า เกษตรกรที่ทำไร่นาสวนผสมเพราะได้อยู่กับครอบครัวและมีรายได้ตลอดปี และยังสอดคล้องกับ สุภิญญา ฉายะภูติ. (2544) ศึกษาเรื่อง การจัดการปัจจัยการผลิตและผลผลิตของเกษตรกรทำการเกษตรแบบผสมผสานในเขตชลประทานจังหวัดขอนแก่น พบว่า สภาพเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือนเกษตรผสมผสานดีกว่าครัวเรือนที่ไม่ทำเกษตรผสมผสาน ครัวเรือนเกษตรแบบผสมผสานมีรายได้จากการเกษตรที่เป็นเงินสดเฉลี่ยต่อไร่เท่ากับ 5,776 บาท และรายได้สุทธิ 2,140 บาท ส่วนครัวเรือนที่ไม่ทำเกษตรแบบผสมผสานมีรายได้จากการทำการเกษตรที่เป็นเงินสดต่อไร่เท่ากับ 2,317 บาท และรายได้สุทธิ 252 บาท

ข้อเสนอแนะและการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

ผลจากการวิจัยเรื่อง ประสิทธิภาพการใช้ปัจจัยการผลิตของระบบเกษตรผสมผสาน จังหวัดสุราษฎร์ธานี สามารถนำมาเสนอเพื่อผู้ที่เกี่ยวข้องจะนำไปใช้ประโยชน์ดังตารางที่ 5.1

ตารางที่ 5.1 กลยุทธ์แผนงานและหน่วยงานที่รับผิดชอบต่อการเพิ่มประสิทธิภาพ การใช้ปัจจัยการผลิตของระบบเกษตรผสมผสาน

กลยุทธ์	แผนงานในการดำเนินการ	หน่วยงานที่รับผิดชอบ
1. การจัดการความรู้แก่เกษตรกรและถ่ายทอดเทคโนโลยี	1.1 การอบรมความรู้ด้านการผลิต ได้แก่ การปรับปรุงดิน ตรวจสอบวิเคราะห์ธาตุอาหารและ pH ของดิน เพื่อให้เหมาะกับพืชที่จะเลือกปลูก	สำนักงานเกษตรจังหวัดสุราษฎร์ธานี
	1.2 การสาธิตด้านการนำเศษวัสดุเหลือใช้มาก่อให้เกิดรายได้และทดแทนปัจจัยการผลิต เช่น ปุ๋ยหมัก ปุ๋ยชีวภาพ	สำนักงานเกษตรจังหวัดสุราษฎร์ธานี
	1.3 แผนงานถ่ายทอดเทคโนโลยีที่เหมาะสมกับการทำเกษตรระบบผสมผสาน	หน่วยงานสังกัดกรมวิชาการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ในจังหวัดสุราษฎร์ธานี
	1.4 การให้ความรู้ด้านการตลาด การซื้อ-ขายผลผลิต และการจัดช่องทางจำหน่ายสินค้า	สำนักงานเกษตรและสหกรณ์จังหวัดสุราษฎร์ธานี
	1.5 โครงการเรียนรู้ เพิ่มมูลค่าผลผลิตของเกษตรกร	1. สำนักงานเกษตรจังหวัดสุราษฎร์ธานี 2. สำนักงานปฏิรูปที่ดินจังหวัดสุราษฎร์ธานี
2. การประชาสัมพันธ์สนับสนุน จูงใจให้	2.1 แผนการเยี่ยมชม ศึกษาดูงาน ศูนย์การเรียนรู้ทางการเกษตร	สำนักงานเกษตรและสหกรณ์จังหวัดสุราษฎร์ธานี

ตารางที่ 5.1 กลยุทธ์แผนงานและหน่วยงานที่รับผิดชอบต่อการเพิ่มประสิทธิภาพ
การใช้ปัจจัยการผลิตของระบบเกษตรผสมผสาน (ต่อ)

กลยุทธ์	แผนงานในการดำเนินการ	หน่วยงานที่รับผิดชอบ
เกษตรกรทำการเกษตรระบบผสมผสาน	2.2 โครงการประชาสัมพันธ์ระบบเกษตรผสมผสาน ผ่านสื่อต่าง ๆ และผ่านช่องทางเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร	สำนักงานเกษตรและสหกรณ์จังหวัดสุราษฎร์ธานี
3. การจัดระบบบัญชีรายรับ – รายจ่าย	3.1 โครงการให้คำปรึกษา แนะนำ และให้ความรู้ด้านการบันทึกบัญชีไร่นา	สำนักงานตรวจบัญชีสหกรณ์จังหวัดสุราษฎร์ธานี
	3.2 แผนส่งเสริมการจดบันทึก รายรับ – รายจ่ายจากการทำเกษตรระบบผสมผสาน	สำนักงานตรวจบัญชีสหกรณ์จังหวัดสุราษฎร์ธานี
	3.3 แผนงานติดตาม ประเมินผลการจัดทำบัญชีไร่นาของเกษตรกร	สำนักงานตรวจบัญชีสหกรณ์จังหวัดสุราษฎร์ธานี
4. เพิ่มศักยภาพการดำเนินงานของเจ้าหน้าที่การเกษตร	4.1 โครงการติดตามผลการดำเนินงานของเจ้าหน้าที่การเกษตร	สำนักงานเกษตรจังหวัดสุราษฎร์ธานี
	4.2 แผนงานประมวลปัญหาอุปสรรคและความต้องการเรียนรู้ของเกษตรกร	สำนักงานเกษตรจังหวัดสุราษฎร์ธานี
5. การพัฒนาแหล่งน้ำ	5.1 แผนงานบริหารจัดการแหล่งน้ำ (น้ำฝนหรือน้ำดิบ)	โครงการชลประทานจังหวัดสุราษฎร์ธานี
	5.2 สร้างกลไกการเรียนรู้ เรื่องการจัดการน้ำผ่านคณะกรรมการหมู่บ้านและเครือข่าย	โครงการชลประทานจังหวัดสุราษฎร์ธานี
6. การพัฒนาและจัดช่องทางการจำหน่ายผลผลิตทางการเกษตร	6.1 โครงการพัฒนาตลาด เช่น ผลผลิตทางการเกษตร เช่น ตลาดผักปลอดสารพิษ ตลาดสีเขียว เป็นต้น	สำนักงานสหกรณ์จังหวัดสุราษฎร์ธานี
	6.2 แผนงานเพิ่มช่องทางการจำหน่ายผลผลิตทางการเกษตร	สำนักงานสหกรณ์จังหวัดสุราษฎร์ธานี

ตารางที่ 5.1 กลยุทธ์แผนงานและหน่วยงานที่รับผิดชอบต่อการเพิ่มประสิทธิภาพ
การใช้ปัจจัยการผลิตของระบบเกษตรผสมผสาน (ต่อ)

กลยุทธ์	แผนงานในการดำเนินการ	หน่วยงานที่รับผิดชอบ
7. การสร้างแรงจูงใจในการทำเกษตรระบบผสมผสาน	7.1 แผนงานติดตามแนวโน้มราคาผลผลิตทางการเกษตร	1. สำนักงานพาณิชย์จังหวัดสุราษฎร์ธานี 2. สำนักงานสหกรณ์จังหวัดสุราษฎร์ธานี
	7.2 มาตรการรักษาระดับราคาผลผลิตทางการเกษตร	1. สำนักงานพาณิชย์จังหวัดสุราษฎร์ธานี 2. สำนักงานสหกรณ์จังหวัดสุราษฎร์ธานี
8. การจัดหาแหล่งเงินทุนแก่เกษตรกร	8.1 แผนงานสนับสนุนเงินทุนหมุนเวียนเพื่อการทำเกษตรระบบผสมผสาน	1. ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร 2. สำนักงานสหกรณ์จังหวัดสุราษฎร์ธานี
	8.2 โครงการเรียนรู้การจัดการเงินของเกษตรกร	1. ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร 2. สำนักงานสหกรณ์จังหวัดสุราษฎร์ธานี

ข้อเสนอแนะต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

1. เกษตรกรส่วนใหญ่จบการศึกษาเพียงระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษาและยังมีจำนวนถึงร้อยละ 40 ที่ไม่เคยเข้ารับการอบรมอาชีพทางการเกษตร สำนักงานเกษตรจังหวัดสุราษฎร์ธานี ซึ่งมีหน้าที่ส่งเสริมงานด้านการเกษตร ควรดำเนินการจัดการความรู้แก่เกษตรกรเพิ่มเติม เข้าถึงเกษตรกรให้ได้มากที่สุด และทำอย่างต่อเนื่องเป็นระยะ ๆ ก็จะช่วยเพิ่มประสิทธิภาพการใช้ปัจจัยการผลิตของเกษตรกรในระบบเกษตรผสมผสานได้มากขึ้น นอกจากนี้เนื่องจากเกษตรกรนำผลผลิตไปขายในตลาดด้วยตนเอง จึงควรให้ความรู้ด้านการตลาด การซื้อ-ขายผลผลิต การจัดช่องทางจำหน่ายสินค้า ซึ่งสำนักงานเกษตรและสหกรณ์จังหวัดสุราษฎร์ธานี ได้ดำเนินการอยู่แล้วส่วนหนึ่ง หากได้เพิ่มพูนทักษะดังกล่าว แก่เกษตรกรก็จะทำให้การดำเนินงานด้านการตลาดเกิดผลดีแก่เกษตรกรมากขึ้น

2. เกษตรกรส่วนใหญ่รู้จักระบบเกษตรผสมผสานด้วยตนเอง แต่ก็มีจำนวนไม่น้อยที่รู้จักระบบเกษตรผสมผสานผ่านช่องทางเพื่อน/ญาติ และเจ้าหน้าที่การเกษตร ซึ่งจากการ

สัมภาษณ์เกษตรกรที่ประสบความสำเร็จในการเกษตรระบบผสมผสาน พบว่า เมื่อเริ่มต้นส่งเสริมการทำเกษตรระบบผสมผสาน หน่วยงานภาครัฐได้ประชาสัมพันธ์สนับสนุนจูงใจเกษตรกรให้ทำการเกษตรผสมผสานอย่างเต็มที่ด้วยวิธีการต่าง ๆ ตลอดจนจัดให้มีการเรียนรู้จากประสบการณ์จริง เช่น เยี่ยมชม/ศึกษาดูงานศูนย์การเรียนรู้ต่างๆ ที่ประสบความสำเร็จ ซึ่งถ้ายังคงดำเนินการส่งเสริมเช่นนั้นอย่างต่อเนื่อง ก็จะเป็นช่องทางให้เกษตรกรหันมาทำการเกษตรระบบผสมผสานกันมากยิ่งขึ้น ช่วยให้การใช้จ่ายการผลิตมีประสิทธิภาพ และรายได้ของเกษตรกรเพิ่มขึ้น

3. ประสิทธิภาพการใช้จ่ายการผลิตในระบบเกษตรผสมผสานในจังหวัดสุราษฎร์ธานี ตามความคิดเห็นของเกษตรกรโดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลางถึง 3 ด้าน ได้แก่ ด้านทุน ด้านที่ดิน และด้านแรงงาน จึงเสนอแนะให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้สนับสนุนการทำเกษตรผสมผสาน ดังนี้

3.1 สำนักงานตรวจบัญชีสหกรณ์จังหวัดสุราษฎร์ธานีควรให้คำปรึกษา แนะนำ และให้ความรู้ด้านการบันทึกบัญชีไร่นาของเกษตรกรอย่างสม่ำเสมอ รวมทั้งควรมีการติดตามประเมินผล การจัดทำบัญชีไร่นาของเกษตรกรอย่างต่อเนื่อง ทั้งนี้เพื่อกระตุ้นให้มีการจดบันทึกสม่ำเสมอและถูกต้อง ซึ่งจะเป็นผลดีต่อประสิทธิภาพการใช้ที่ดินและแรงงาน

3.2 สำนักงานเกษตรจังหวัดสุราษฎร์ธานี ควรติดตามผลการดำเนินงานของเจ้าหน้าที่การเกษตรที่ทำหน้าที่ให้คำแนะนำเกษตรกร และควรประมวลปัญหา อุปสรรค ตลอดจนความต้องการเรียนรู้ของเกษตรกรเป็นระยะๆ เพื่อนำมากำหนดประเมินความรู้ที่จะนำมาลงสู่เกษตรกรได้อย่างเหมาะสมและตรงกับความต้องการเรียนรู้ของเกษตรกร ซึ่งจะส่งผลดีต่อประสิทธิภาพการใช้แรงงานและการประกอบการของเกษตรกรอย่างมาก

3.3 โครงการชลประทานจังหวัดสุราษฎร์ธานี ควรพัฒนาแหล่งน้ำที่เป็นน้ำฝนหรือน้ำดิบจากแหล่งอื่นๆ และแนะแนวทางการบริหารจัดการน้ำให้เพียงพอเหมาะสมต่อการใช้น้ำของการทำเกษตรระบบผสมผสานแต่ละรูปแบบอย่างต่อเนื่อง โดยอาจใช้กลไกการเรียนรู้ผ่านคณะกรรมการหมู่บ้านและเครือข่าย ซึ่งจะส่งผลดีต่อประสิทธิภาพที่ดิน แรงงาน และทุนของเกษตรกรอย่างมาก

3.4 หน่วยงานสังกัดกรมวิชาการ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ในจังหวัดสุราษฎร์ธานี ซึ่งเป็นหน่วยงานส่งเสริมความรู้ การจัดการปัจจัยการผลิต และการถ่ายทอดเทคโนโลยีที่เหมาะสมให้ตรงกับแผนการผลิต ควรต้องดำเนินการจัดการความรู้และถ่ายทอดเทคโนโลยีที่เหมาะสมกับการทำเกษตรระบบผสมผสาน ให้แก่เกษตรกรอย่างทั่วถึงตลอดจนควรได้ติดตาม ประเมินผลการนำความรู้ที่ได้รับไปใช้อย่างต่อเนื่อง โดยอาจจัดทำผ่านศูนย์การเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งกระจายอยู่แทบทุกตำบล ทุกอำเภอในจังหวัดสุราษฎร์ธานี ก็จะมีส่วนช่วยให้เกษตรกรได้เลือกแผนการผลิตสินค้าเกษตรที่ตรงกับศักยภาพของตนเอง

3.5 สหกรณ์จังหวัดสุราษฎร์ธานี ควรช่วยพัฒนาและจัดช่องทางการจำหน่ายให้แก่เกษตรกรให้มีแหล่งนำผลผลิตไปขายหลากหลายมากขึ้น และอาจขายได้ทุกวัน โดยที่เกษตรกรไม่มีต้นทุนค่าใช้จ่ายในการจัดจำหน่ายผลผลิตหรือมีน้อย นอกจากนี้เกษตรกรอาจมีช่องทางในการขายสินค้าได้ในราคาที่เป็นธรรม เป็นประโยชน์ทั้งฝ่ายผู้ซื้อและตนเอง ซึ่งจะส่งผลดีต่อประสิทธิภาพการใช้ที่ดิน และประกอบการของเกษตรกรอย่างมาก

3.6 สำนักงานพาณิชย์จังหวัดสุราษฎร์ธานี โดยความร่วมมือกับสหกรณ์จังหวัดสุราษฎร์ธานี ช่วยติดตาม ดูแล แนวโน้มราคาผลผลิตทางเกษตร และอาจหามาตรการ แนวทางช่วยเหลือกรณีที่ราคาผลผลิตตกต่ำมากอย่างไม่สมเหตุสมผล รวมทั้งอาจใช้แนวโน้มราคาจูงใจให้เกษตรกรได้เลือกทำกิจกรรมการเกษตรที่เป็นประโยชน์ที่ทำให้เกษตรกรมีรายได้เพิ่มขึ้นด้วย

3.7 ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร โดยความร่วมมือกับสหกรณ์จังหวัดสุราษฎร์ธานี ควรสนับสนุนด้านแหล่งเงินทุน เงื่อนไขการกู้ยืมให้เกษตรกรได้มีเงินทุนหมุนเวียน มีสภาพคล่องและเรียนรู้การจัดการเงินอย่างเหมาะสม ช่วยลดภาวะการเป็นหนี้ และให้เกษตรกรสามารถพึ่งพาตนเองได้

3.8 สำนักงานเกษตรจังหวัดสุราษฎร์ธานีและสำนักงานปฏิรูปที่ดินจังหวัดสุราษฎร์ธานี ควรจัดกระบวนการเรียนรู้เพิ่มมูลค่าผลผลิตของเกษตรกร ทั้งนี้เกษตรกรจำนวนมากมีความต้องการรวมกลุ่มเพื่อดำเนินงานเพิ่มมูลค่าผลผลิตของตนอยู่แล้ว

ข้อเสนอแนะในการศึกษาครั้งต่อไป

1. ศึกษาความต้องการฝึกอบรมของเกษตรกรในระบบเกษตรผสมผสานจังหวัดสุราษฎร์ธานี
2. ศึกษาด้านการบริหารจัดการน้ำและแหล่งน้ำ การพัฒนาที่ดินเพื่อการเกษตรในระบบเกษตรผสมผสานจังหวัดสุราษฎร์ธานี